

BĪSTAMO ĪSMŪŽA VIENDĪGĻLAPJU NEZĀĻU IZPLATĪBA LATVIJAS TERITORIJĀ

Jevgenija Nečajeva¹, Līvija Zariņa², Sanita Zute²

¹Latvijas Augu aizsardzības pētniecības centrs, ²Agroresursu un ekonomikas institūts
jevgenija.necajeva@laapc.lv, livija.zarina@arei.lv, sanita.zute@arei.lv

Ievads

Vējauza (*Avena fatua* L.) var būtiski samazināt graudaugu, galvenokārt vasarāju labību, ražu un tās klātbūtne nav pieļaujama sēklaudzēšanas laukos. Veicot apsekojumus 2013. un 2014. gada veģetācijas sezonās ELFLA projekta “Nezāļu izplatības ierobežošanas integrētās augu aizsardzības sistēmā laukaugu kultūru sējumos un stādījumos, sekmējot vides un resursu ilgtspējīgu izmantošanu” tika novērtēta vējauzas izplatība visā Latvijas teritorijā. Iegūtie dati liecināja, ka vienā vai vairākos kultūraugu sējumos un stādījumos (graudaugu, kukurūzas, rapša, lauka pupu) vējauza bija sastopama 82% apsekoto novadu. Vairāki ar vējauzu ļoti piesārņoti lauki bija konstatēti 17% apsekoto pagastu, dažos laukos nebija veikti nekādi ierobežošanas pasākumi, kā rezultātā tiek radīts augsts piesārņojuma risks blakus laukos, arī citām saimniecībām (Nečajeva u. c., 2015).

2015. un 2016. gadā turpināja monitoringu, lai novērtētu vējauzas izplatību. 2016. gadā monitoringā iekļāva arī citas īsmūža viendīgļlapju nezāļu sugas – parasto rudzuzmilgu (*Apera spica-venti* (L.) P.Beauv.), parasto gaiļšāri (*Echinochloa crus-galli* (L.) P.Beauv.) un rudzu lāčcauzu (*Bromus secalinus* L.).

Pētījums veikts ar Zemkopības ministrijas finansētā lauksaimniecībā izmantojamā zinātniskā projekta „Ieteikumu izstrāde vējauzas un citu izplatītāko nezāļu sugu ierobežošanas pasākumiem Latvijas apstākļos” atbalstu. Pētījuma mērķis bija konstatēt un raksturot problemātisko viendīgļlapju nezāļu izplatību Latvijas teritorijā.

Materiāli un metodes

Vējauzas, parastās rudzuzmilgas, parastās gaiļšāres un rudzu lāčcauzas izplatības novērtējumu pagastos veica, vizuāli novērtējot atsevišķus laukus, kuri bija redzami pārvietojoties pa maršrutu cauri konkrētā pagasta teritorijai. Katram laukam piešķīra vērtējumu pēc 4 baļļu skalas (1 – laukā konstatēts viens konkrētās nezāļu sugas augs; 2 – laukā konstatēti vairāki atsevišķi augoši konkrētās nezāļu sugas augi; 3 – nezāļu augi laukā veido nelielas kolonijas; 4 – laukā konstatētas lielas nezāļu augu kolonijas vai ļoti daudz atsevišķu augu, konkrētās sugas nezāles novērotas blakus laukos). Vērtējot lauka piesārņojumu ar īsmūža viendīgļlapju nezālēm, tika atzīmēta attiecīgā laukā audzētā kultūrauga suga, lauka atrašanās vieta ar GPS koordinātēm un citi lauku raksturojoši rādītāji.

Nezāļu izplatību katrā pagastā novērtēja ballēs: 0 – maršrutā nebija konstatēts neviens lauks, kurā sastopama konkrētā nezāļu suga; 1 – maršrutā konstatēts viens vai daži lauki, kuros piesārņojums ar konkrēto nezāļu sugu ir novērtēts ar 1 balli; 2 – maršrutā konstatēti vairāki lauki, kuros piesārņojums ar konkrēto nezāļu sugu ir novērtēts ar 1–3 ballēm; 3 – maršrutā konstatēti vairāki lauki, kuros piesārņojums ar konkrēto nezāļu sugu ir novērtēts ar 3–4 ballēm, konkrētās sugas nezāle konstatēta blakus laukos un piesārņoti lauki ir konstatēti dažādās vietās pagasta teritorijā.

Kopumā 2015. un 2016. gadā vējauzas izplatību novērtēja 515 pagastos, bet 2016. gadā novērtēta arī parastās rudzuzmilgas, parastās gaiļšāres un rudzu lāčcauzas izplatība – 508 pagastos. Balstoties uz iepriekšminēto nezāļu izplatības vērtējumu pagastos, katrai nezāļu sugai izveidoja izplatības karti (kartes sagatavoja Rihards Landorfs). 2016. gadā atkārtoti apsekoja 354 laukus un salīdzināja konkrēto lauku piesārņojuma ar vējauzu līmeni abos gados.

Rezultāti

Monitoringa laikā 2015. un 2016. gadā vējauzu konstatēja 79.6% apsekoto pagastu (98 Latvijas novados). Visaugstāko piesārņojuma līmeni konstatēja Zemgalē un Latgales ziemeļu daļā. Visos reģionos vējauzu pārsvarā konstatēja vasarāju labību sējumos (54.6–61.5% apsekoto sējumu, kur konstatēta vējauza), retāk – ziemāju labību sējumos (24.7–39.8% sējumu). Daudzos atkārtoti apsekotajos laukos, konstatēja piesārņojuma ar vējauzu vērtējuma samazināšanos, īpaši laukos, kur iepriekšējā gadā piesārņojums ar vējauzu novērtēts ar 1 vai 2 ballēm. Laukos, kuros 2015. gadā audzēja vasarāju labības, bet 2016. gadā audzēja ziemāju labības, piesārņojums ar vējauzu bieži samazinājās. Piemēram, laukos, kuros reģistrēts piesārņojuma ar vējauzu samazinājums no 2 līdz 0 ballēm, 68% gadījumu pēc vasarājiem audzēja ziemājus, bet tikai 10% gadījumu – atkārtoti audzēja vasarājus. Savukārt, no visiem laukiem, kuros reģistrēja piesārņojuma ar vējauzu pieaugumu no 2 līdz

3 vai 4 ballēm, 83% gadījumu atkārtoti audzēja vasarāju labības un tikai 17% gadījumu pēc vasarājiem audzēja ziemājus.

Parasto rudzuzmilgu 2016. gadā konstatēja 74.6% apsekoto pagastu (94 novados). Vislielāko piesārņojumu konstatēja Zemgalē, Kurzemes austrumu daļā un Vidzemes ziemeļu daļā. Parasto rudzuzmilgu lielākoties konstatēja ziemāju labību sējumos (vairāk nekā 75.0% sējumu, kur konstatēta parastā rudzuzmilga), izņemot Vidzemi, kur parasto rudzuzmilgu konstatēja līdzīgās proporcijās vasarāju un ziemāju labību sējumos, kas izskaidrojams ar faktu, ka Vidzemes reģionā daļa nepārziemojušo ziemas rapšu sējumu pavasarī bija pārsēti ar vasarājiem, kuros, iespējams, nebija lietoti specializētie herbicīdi.

Parasto gaiļsāri 2016. gadā konstatēja 52.6% apsekoto pagastu (87 novados). Vislielāko piesārņojumu konstatēja Vidzemē un Zemgalē. Parasto gaiļsāri visbiežāk konstatēja vasarāju labību sējumos (46.2–88.2% sējumu, kur konstatēta parastā gaiļsāre), bet Zemgales reģionā salīdzinoši bieži arī ziemāju labību sējumos (51.9% sējumu, kur konstatēta parastā gaiļsāre). Latgales reģionā parasto gaiļsāri biežāk konstatēja mazdārziņos, kartupeļu un citu rušināmkultūru stādījumos (28.0%).

Rudzu lāčauzu 2016. gadā konstatēja 15.2% apsekoto pagastu (36 novados). Vislielāko piesārņojumu konstatēja atsevišķos novados Kurzemē un Latgalē. Rudzu lāčauzu visbiežāk konstatēja ziemāju labību sējumos (vairāk nekā 74% sējumu, kur konstatēta rudzu lāčauza), izņemot Vidzemes reģionu, kurā 59.5% gadījumu šo sugu konstatēja vasarāju labību sējumos.

Novērtējot nezāļu izplatību konkrētajā monitoringa gadā, ir jāņem vērā tas, ka konkrētu sugu izplatību būtiski ietekmē laukā audzētie kultūraugi un to audzēšanā pielietotie agrotehniskie pasākumi. Piemēram, parastā rudzuzmilga un rudzu lāčauza pārsvarā ir izplatītas ziemāju sējumos, līdz ar to teritorijās, kur pārsvarā audzētas vasarāju labības, dotajā gadā novērtējums var būt zemāks. Tāpat jāņem vērā, ka, izmantojot aršanu kā augsnes apstrādes paņēmieni, iepriekšējā gadā izbirušās nezāļu sēklas tiek ienestas dziļākos augsnes slāņos. Šo sēklu sadīgšanai labvēlīgi apstākļi tiks radīti trešajā gadā, atkārtoti apvēršot augsnes aramkārtas slāni.

Līdztekus pētītajām nezāļu sugām, Latgales reģiona teritorijā salīdzinoši bieži apsekotajos laukos konstatēja arī sareņu ģints (*Setaria* spp.) nezāles. Turpmākos pētījumos ir jāpievērš uzmanība arī šīs nezāļu sugas izplatībai.

Secinājumi

Latvijas teritorijā konstatēja plašu vējauzas un parastās rudzuzmilgas izplatību. Tas liecina par to, ka šo nezāļu ierobežošanai saimniecības nepievērš pietiekamu uzmanību vai arī izvēlētas ierobežošanas metodes nav bijušas pietiekami efektīvas.

Augu maiņai ir liela nozīme vējauzas izplatības samazināšanā. Atkārtota vasarāju labību audzēšana sekmē tās izplatību laukos.

Pieaug parastās gaiļsāres un rudzu lāčauzas izplatība. Parastā gaiļsāre 2016. gadā ir konstatēta 87 Latvijas novadu teritorijās, tāpēc ir jāpievērš lielāka uzmanība šīs sugas ierobežošanai un tās izplatīšanās novēršanai.

Izmantotā literatūra

Nečajeva J., Mintāle Z., Grantiņa-Ieviņa L., Isoda-Krasovska A., Dudele I., Rancāns K., Čūriške J., Būmane S., Spuriņa L., Gaile L., Polis D., Zariņa L., Piliksere D., Zariņa L., Maļeckā S., Zute S., Bleidere M., Bremanis G., Vīcupe Z., Apenīte I., Jansone Z., Damškalne M., Lapiņš D., Kopmanis J., Jermušs A., Vigovskis J., Melngalvis I., Putnieks A., Sanžarevska R., Millere G. (2015). *Lauksaimniecībā izmantojamā zinātniskā projekta „Ieteikumu izstrāde vējauzas un citu izplatītāko nezāļu sugu ierobežošanas pasākumiem Latvijas apstākļos” atskaite*. 249 lpp.